

The Role of the Persian Language as an Instrument of Iran's Soft Power in the Islamic World: A Comparative Analysis of Linguistic, Philosophical, and Literary Approaches in French Iranology (Focusing on Gilbert Lazard, Henry Corbin, and Charles-Henri de Fouchécour)

Mohadeseh Akbari^{1*} , Leila Shobeiry²

1. Department of French and German Languages, S.R. C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author), Email: m.akbari4130@iau.ir

2. Department of French and German Languages, S.R. C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: leilashobeiry@iau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received:
2026-02-24

Accepted:
2026-05-04

Keywords:
soft power,
French Iranology,
Gilbert Lazard,
Henry Corbin,
Charles-Henri de
Fouchécour,
cultural diplomacy

Abstract

Most studies on Iran's foreign relations during the Islamic period have focused on military, political, or religious components. In this context, the role of the Persian language as an instrument of transnational cultural and political influence has rarely been examined within a coherent theoretical framework. Adopting an analytical-comparative approach, the present study explores the status of the Persian language as a vehicle of soft power within the framework of French Iranology, concentrating on the perspectives of Gilbert Lazard (linguistic approach), Henry Corbin (philosophical-hermeneutic approach), and Charles-Henri de Fouchécour (literary-cultural approach). The central question is how French Iranologists have conceptualized the Persian language as a component of Iran's soft power across the geographical expanse of the Islamic world.

The findings indicate that each of these thinkers has articulated the civilizational capacity of the Persian language from a distinct vantage point: Lazard from a structural and historical perspective, Corbin from a spiritual and ontological standpoint, and de Fouchécour from an ethical-aesthetic perspective. The synthesis of these three approaches demonstrates that the Persian language, beyond functioning merely as a system of communication, has served as a carrier of Iran's symbolic and cultural capital throughout the Islamic world.

Cite this article: Akbari, Mohadeseh; Shobeiry, Leila (2026). The Role of the Persian Language as an Instrument of Iran's Soft Power in the Islamic World: A Comparative Analysis of Linguistic, Philosophical, and Literary Approaches in French Iranology (Focusing on Gilbert Lazard, Henry Corbin, and Charles-Henri de Fouchécour). *he Journal of Research on the History of Iran in the Islamic Period*, 3(8), 177-194.

© The Author(s).

Publisher: Islamic Azad University
Science and Research Branch

Introduction And Methodology

In the contemporary world, the concept of power is no longer confined to hard instruments such as military or economic capabilities; rather, its soft dimensions—including culture, language, and values—play a fundamental role in international politics. The theory of “soft power,” proposed by Joseph Nye, emphasizes the ability to attract and persuade others through cultural appeal. Within this framework, language, as one of the most important carriers of culture, plays a key role in cultural diplomacy.

The Persian language, as one of the oldest and richest languages of the Islamic world, has historically functioned not only as a means of communication but also as a medium for transmitting philosophical, mystical, literary, and historical ideas. It has established a profound connection between Iran’s pre-Islamic heritage and Islamic teachings, thereby becoming a formative element of Iranian-Islamic cultural identity. From this perspective, Persian can be understood as a “system of meaning” and a form of “symbolic capital” that has contributed to shaping cultural and civilizational relations.

This study adopts an analytical-comparative approach. Within this framework, the perspectives of three French Iranologists from distinct fields—linguistics, philosophy, and literature—are compared and analyzed. The aim is to provide a comprehensive picture of the multifaceted functions of the Persian language as an instrument of soft power. Additionally, by drawing on theoretical resources related to soft power and cultural diplomacy, the study seeks to clarify the position of the Persian language within the conceptual framework of international relations.

Discussion and Analysis

The analysis is structured around three main approaches, each illuminating a different dimension of the function of the Persian language:

1- Lazard’s Linguistic Approach

Gilbert Lazard examines the Persian language from both structural and historical perspectives. He argues that one of the key factors behind the success of Persian is the preservation of its syntactic and grammatical structure throughout history, even under conditions in which a large number of Arabic loanwords entered the language. This structural stability has allowed Persian to maintain its independent identity while simultaneously expanding its expressive capacities.

Lazard introduces the concept of “linguistic coexistence,” suggesting that Persian has been able to absorb Arabic elements without losing its own identity. This feature enabled Persian to become a suitable language for expressing complex philosophical, mystical, and scientific concepts. In his view, Persian evolved into a “shared cultural language” across vast regions of the Islamic world and played a crucial role in the transmission of knowledge and culture.

Within this framework, the Persian language functions as a cultural institution that shapes the rules of cultural interaction and generates a form of “institutional power.” This form of power, without relying on political or military instruments, has been able to expand Iran’s cultural influence.

2- Corbin’s Philosophical Approach

Henry Corbin approaches the Persian language from a philosophical and spiritual perspective. He maintains that Persian is not merely a communicative tool but also a carrier of a particular spiritual experience and worldview shaped within the Iranian mystical and Shi‘i tradition. According to him, many

key concepts—such as “ta’wil” (esoteric interpretation), “light,” and “spiritual journey”—can only be fully understood within the context of the Persian language.

Corbin characterizes Persian as a “language of illumination,” one that enables the expression of inner and intuitive experiences. He distinguishes between Arabic and Persian: Arabic as the language of exoteric law (shari‘a), and Persian as the language of the esoteric and mystical dimension. This linguistic differentiation has allowed Persian to play a complementary role within Islamic civilization.

From the perspective of soft power, Corbin’s analysis demonstrates that the spiritual and mystical appeal of the Persian language has been one of the most important sources of Iran’s cultural influence. This language has attracted not only Muslim audiences but also Western intellectuals, thereby contributing to a form of “mystical diplomacy”.

3- Fouchécour’s Literary Approach

Charles-Henri de Fouchécour focuses on the ethical and literary dimensions of the Persian language. He demonstrates that Persian literature, particularly didactic works, has played a significant role in transmitting moral values such as justice, chivalry, tolerance, and moderation. These values have spread across various societies in the Islamic world and have become established behavioral patterns.

Fouchécour argues that Persian literature presents a form of “art of living” in which ethics, politics, and individual cultivation are intertwined. Works such as Sa‘di’s *Golestan* are not merely literary texts but also guides to ethical living. This characteristic has transformed the Persian language into a tool for generating cultural legitimacy.

From his perspective, the influence of the Persian language in the Islamic world has occurred primarily through its ethical and literary appeal rather than through political power. This type of influence is more enduring and profound and aligns closely with the concept of soft power.

Conclusion

The findings of this study indicate that the Persian language has historically played a multilayered role in the production and expansion of Iran’s soft power. A comparative analysis of the perspectives of Lazard, Corbin, and Fouchécour reveals that this language operates on three main levels:

- Structural level (Lazard): creating a shared linguistic space and facilitating the transmission of knowledge and culture;
- Spiritual level (Corbin): conveying mystical experiences and a spiritual worldview;
- Literary-ethical level (Fouchécour): promoting moral and normative values.

The integration of these three levels demonstrates that the Persian language is not merely a tool of communication but a complex mechanism for producing “symbolic capital” and “cultural authority.” Without relying on hard power, it has transcended cultural boundaries and exerted influence across vast regions of the Islamic world.

The results of this comparative approach suggest that, in order to revive Iran’s civilizational role amid the geopolitical complexities of the twenty-first century, a return to “linguistic diplomacy” and a reinterpretation of the classical capacities of the Persian language within a modern framework are necessary. Persian must be redefined not merely as an ancient heritage but as a dynamic and living medium for the production of modern Islamic thought, hermeneutic critique, and intercivilizational dialogue.

Only through this reconstruction of linguistic identity can Iran reestablish itself as a center of meaning production and utilize the Persian language as a primary source of soft power—to attract elites, persuade public opinion, and consolidate its cultural authority on the international stage. In essence, the Persian language constitutes Iran’s “vital space” within the Islamic world—a domain of influence that transcends political borders and extends into the realm of minds and souls.

نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی (با محوریت دیدگاه ژیلبر لازار، هانری کربن و شارل هانری دوفوشه‌کور)

محدثه اکبری^{۱*}، لیلا شوبیری^۲

۱. گروه تخصصی زبان فرانسه و آلمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک: m.akbari4130@iaui.ac.ir
۲. گروه تخصصی زبان فرانسه و آلمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. پست الکترونیک: leilashobeiry@iaui.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۰۵	اغلب پژوهش‌های مربوط به روابط خارجی ایران دوره اسلامی بر مؤلفه‌های نظامی، سیاسی یا مذهبی تمرکز دارند. در این میان، نقش زبان فارسی به عنوان ابزار نفوذ فرهنگی و سیاسی فراملی کمتر در قالب یک چارچوب نظری تحلیل شده است. پژوهش حاضر با رویکردی تحلیلی-تطبیقی، جایگاه زبان فارسی را به عنوان ابزار قدرت نرم در چارچوب ایران‌شناسی فرانسوی بررسی می‌کند و بر دیدگاه ژیلبر لازار (رویکرد زبان‌شناختی)، هانری کربن (رویکرد فلسفی-هرمنوتیکی) و شارل-آنری دوفوشه‌کور (رویکرد ادبی-فرهنگی) تمرکز دارد. پرسش اصلی این است که چگونه ایران‌شناسان فرانسوی، زبان فارسی را به عنوان مؤلفه قدرت نرم ایران در پهنه جغرافیایی جهان اسلام تبیین کرده‌اند؟ یافته‌ها نشان می‌دهد که هر یک از این متفکران، از زاویه‌ای متفاوت، به بازنمایی ظرفیت تمدنی زبان فارسی پرداخته‌اند: لازار از منظر ساختاری و تاریخی، کربن از منظر معنوی و هستی‌شناختی، و دوفوشه‌کور از منظر اخلاقی-زیبایی‌شناختی. ترکیب این سه رویکرد نشان می‌دهد که زبان فارسی فراتر از یک نظام ارتباطی، حامل سرمایه نمادین و فرهنگی ایران در جهان اسلام بوده است.
کلید واژه‌ها: زبان فارسی، قدرت نرم، ایران‌شناسی فرانسه، ژیلبر لازار، هانری کربن، شارل-آنری دوفوشه‌کور، دیپلماسی فرهنگی	

استناد: اکبری، محدثه؛ شوبیری، لیلا (۱۴۰۵). نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی (با محوریت دیدگاه ژیلبر لازار، هانری کربن و شارل هانری دوفوشه‌کور). تحقیقات تاریخ ایران دوره اسلامی، ۳(۸)، ۱۷۷-۱۹۴.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

مقدمه

امروزه مقوله زبان و آثار انتقال فرهنگی آن بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است و ابزارهای فرهنگی ادبی جوامع به مثابه یکی از مهم‌ترین روش‌های اثرگذاری قدرت نرم مورد نظر می‌باشد. قدرت نرم به عنوان توانایی تأثیرگذاری بر دیگران برای کسب نتایج مطلوب از طریق جذابیت‌های فرهنگی و ایدئولوژیک، نقشی کلیدی در دیپلماسی نوین ایفا می‌کند. در این میان، زبان فارسی نه تنها یک ابزار ارتباطی، بلکه حامل میراث تمدنی و پیونددهنده جغرافیای فرهنگی ایران با جهان اسلام است. زبان فارسی در طول تاریخ تمدن اسلامی، نه صرفاً به عنوان یک ابزار ارتباطی، بلکه به عنوان یک «نظام معنایی» و «سرمایه نمادین» عمل کرده است.

در رویکردهای جدید روابط بین‌الملل، مفهوم قدرت دیگر صرفاً به توانایی‌های نظامی و اقتصادی محدود نمی‌شود. جوزف نای (۲۰۰۴) با طرح نظریه «قدرت نرم» نشان می‌دهد که سرچشمه‌های قدرت می‌توانند در فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و جهت‌گیری‌های سیاست خارجی یک کشور نهفته باشند (نای، ۲۰۰۴).

در مورد ایران، زبان فارسی در طول تاریخ مهم‌ترین رکن این نوع قدرت به شمار آمده است؛ زبانی که طی قرن‌ها جایگاه زبان ادب، سیاست و عرفان را در اختیار داشته است. زبان را می‌توان به رودخانه‌ای پرخروش تشبیه کرد که از سرچشمه‌های دوردست گذشته جریان می‌یابد، از مسیر تاریخ عبور می‌کند و در زمان حال به ما می‌رسد؛ در حالی که فرهنگ و تمدن نسل‌های پیشین را با خود حمل می‌کند. در حقیقت، زبان بازتاب‌دهنده هویت و فرهنگ هر ملت است و آنچه یک جامعه در طول زمان اندوخته، در آئینه آن نمایان می‌شود.

در این میان، ایران‌شناسان فرانسوی با نگاهی ویژه و غالباً فراتر از ملاحظات صرفاً دیپلماتیک به فرهنگ مشرق‌زمین، سهم قابل توجهی در تبیین این جایگاه ایفا کرده‌اند. واکاوی دیدگاه‌های پژوهشگرانی همچون لازار، کربن و فوشه‌کور می‌تواند ابعاد کمتر دیده‌شده نفوذ زبان فارسی را روشن سازد و آن را به مثابه ابزاری مؤثر در دیپلماسی فرهنگی بهتر توضیح دهد. زبان، به سان ابزاری صرف برای انتقال معنا، هرگز خنثی و بی‌طرف نبوده است؛ بلکه همواره در خود، خاطره جمعی، باورها، تخیلات و ظرفیت‌های حیات درونی یک تمدن را حمل می‌کند. در بستر تمدن اسلامی ایران، زبان فارسی نه تنها صرفاً وسیله‌ای برای ارتباط بوده، بلکه بستری پویا برای تداوم سنت‌های فکری و فرهنگی محسوب شده است. طی قرون متمادی، اندیشه‌های فلسفی، تجارب عرفانی، روایت‌های تاریخی و آفرینش‌های ادبی از طریق این زبان حفظ و بازآفرینی شده‌اند. از این رو، بحث پیرامون زبان فارسی، در حقیقت، بحث از هویتی است که در تقاطع میراث ایران پیش از اسلام و اندیشه اسلامی شکل گرفته و توسط شاعران، فیلسوفان، متکلمان و مورخان پرورده شده و در مواجهه با جهان پیرامون، همواره مورد بازتفسیر قرار گرفته است.

اهمیت این پیوند زمانی آشکارتر می‌گردد که از منظری بیرونی به آن نگریسته شود. در این میان، مکتب ایران‌شناسی فرانسه جایگاهی ممتاز دارد؛ جریانی فکری که در معرفی، ترجمه و تفسیر میراث فکری فارسی نقشی محوری ایفا کرده است. پژوهشگرانی نظیر لازار، کربن و فوشه‌کور تنها به شرح متون نپرداختند، بلکه چارچوب‌های نظری‌ای را فراهم آوردند که از طریق آنها ادبیات و اندیشه فارسی در فضای آکادمیک اروپا درک و بازنمایی شد. آثار این اندیشمندان پرسش‌های بنیادینی را مطرح می‌سازد: زبان فارسی چگونه توانسته است لایه‌های عمیق زیبایی‌شناختی، فلسفی و اخلاقی ایران اسلامی را در خود جای دهد؟ سهم ایران‌شناسان فرانسوی در شکل‌گیری یا حتی بازتعریف این تصویر چگونه ارزیابی می‌شود؟

نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی / اکبری و شوبری

پژوهش حاضر، با اتخاذ رویکردی تطبیقی، سعی در تبیین چگونگی عملکرد زبان فارسی هم در سطح صورت و هم در سطح معنا دارد. در نهایت، تأمل در جایگاه زبان فارسی ما را به این نتیجه رهنمون می‌سازد که هویت پدیده‌ای ایستا یا صرفاً سیاسی نیست. هویت در واژه‌ها، استعاره‌ها، مفاهیم فلسفی و آهنگ شعر تداوم می‌یابد. فارسی، با پیشینه چندلایه و توان بیانی گسترده خود، در کانون این سنت پویا قرار دارد. نگاه تطبیقی ایران‌شناسی فرانسه نیز فرصتی مغتنم را فراهم می‌آورد تا به این بینش دست یابیم که چگونه زبان می‌تواند آینه‌ای تمام‌نما برای روح یک تمدن باشد و در عین حال، در فرایند ترجمه و تفسیر، سیمایی نو از آن ارائه دهد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های زیادی در زمینه قدرت نرم و ابعاد گوناگون آن انجام شده است. در این بخش به برخی از مرتبط‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم. نور عبدالله اجرش و عالیا خایون (۲۰۲۳) در مقاله «ستون‌های قدرت نرم» به شناسایی مؤلفه‌های بنیادین این مفهوم می‌پردازند و سه رکن اصلی آن را فرهنگ، سیاست خارجی و ارزش‌های اجتماعی می‌دانند. از نگاه آنان، قدرت نرم ابزاری است برای افزایش جذابیت، اعتبار و مشروعیت بین‌المللی یک کشور. این دو پژوهشگر تأکید می‌کنند که فرهنگ و نظام ارزشی هر جامعه، نقش محوری در شکل‌گیری این نوع قدرت دارند و می‌توانند زمینه‌ساز کسب محبوبیت و نفوذ در عرصه جهانی باشند.

مارگارت سیمور (۲۰۲۳) در مقاله «مسئله قدرت نرم» با نگاهی انتقادی به بررسی این مفهوم می‌پردازد. او ضمن اذعان به اهمیت قدرت نرم، بر محدودیت‌ها و چالش‌های آن در سیاست بین‌الملل تأکید می‌کند. به باور سیمور، قدرت نرم به تنهایی کارآمد نیست و برای دستیابی به نتایج مؤثر، باید در تعامل و تکمیل‌کنندگی با قدرت سخت به کار گرفته شود.

دهارنا بهادر بانیا (۲۰۲۱) در مقاله «قدرت نرم در دنیای معاصر» بر ظرفیت این مفهوم برای کشورهای کوچک تمرکز دارد. او استدلال می‌کند که دولت‌های کوچک می‌توانند از طریق بهره‌گیری از ابزارهای فرهنگی و جاذبه‌های هویتی، بدون توسل به زور، منافع ملی خود را تأمین کنند. در این چارچوب، قدرت نرم به‌عنوان راهبردی جایگزین یا مکمل برای افزایش نفوذ و اثرگذاری در نظام بین‌الملل معرفی می‌شود.

جیانو تا ام، گلاروتی (۲۰۲۳) در اثر خود با عنوان «قدرت نرم: تأثیر و نفوذ در سیاست بین‌الملل»، قدرت نرم را به مثابه ابزاری مؤثر برای افزایش نفوذ و اثرگذاری در عرصه جهانی تحلیل می‌کند. او بر این نکته تأکید دارد که جذابیت فرهنگی، مشروعیت سیاسی و اعتبار بین‌المللی می‌توانند جایگزین یا مکمل ابزارهای قهری در سیاست خارجی باشند. به اعتقاد گلاروتی، بهره‌گیری هوشمندانه از قدرت نرم نه تنها به تقویت دیپلماسی می‌انجامد، بلکه زمینه‌ساز بهبود روابط بین‌الملل و شکل‌گیری تعاملات سازنده میان کشورها نیز می‌شود. از این منظر، قدرت نرم می‌تواند در مدیریت پایدارتر مناسبات جهانی و کاهش تنش‌ها نقشی تعیین‌کننده ایفا کند.

ابراهیم خدایار (۱۳۹۷) در مقاله «موانع و راهکارهای گسترش خط، زبان و ادب فارسی در کشورهای حوزه تمدنی مشترک با ایران» به واکاوی چالش‌های موجود در مسیر ترویج زبان فارسی در قلمروهای دارای پیوندهای تاریخی و فرهنگی با ایران می‌پردازد. وی با بهره‌گیری از روش‌های توصیفی و مطالعات میدانی، کوشیده است ضمن شناسایی موانع ساختاری، آموزشی و نهادی، مجموعه‌ای از راهکارهای کلان و اجرایی را پیشنهاد دهد. این پژوهش بر ضرورت برنامه‌ریزی منسجم، سیاست‌گذاری هدفمند و طراحی سازوکارهای عملیاتی برای تقویت آموزش و ترویج زبان و ادب فارسی تأکید می‌کند. در واقع، مقاله خدایار با نگاهی کاربردی، توسعه زبان فارسی را

نه صرفاً یک مسئله فرهنگی، بلکه بخشی از راهبرد تعاملات منطقه‌ای و تمدنی ایران تلقی می‌کند و بر هماهنگی میان نهادهای مسئول در این حوزه تأکید دارد.

سید محمد جواد قربی و منصور حیدری (۱۳۹۵) در مقاله «مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در سند مؤلفه‌های هویت ایرانیان» با تمرکز بر بُعد فرهنگی قدرت نرم، به بررسی جایگاه ارزش‌های فرهنگی در این سند می‌پردازند. آنان با تحلیل مفاد سند هویت ایرانی، نشان می‌دهند که چگونه عناصر هویتی و ارزش‌های فرهنگی می‌توانند به‌عنوان پشتوانه‌ای راهبردی در تقویت قدرت نرم ایران مورد استفاده قرار گیرند. از منظر این دو پژوهشگر، سیاست‌گذاری در حوزه قدرت نرم زمانی اثربخش خواهد بود که بر پایه سرمایه‌های فرهنگی و هویتی جامعه استوار باشد. از نقاط قوت این مقاله، توجه دقیق به سند مؤلفه‌های هویت ایرانیان و ارائه تحلیلی نسبتاً جامع از ارزش‌های فرهنگی به‌عنوان منابع قدرت نرم است. با این حال، یکی از کاستی‌های آن، کم‌توجهی به موانع و چالش‌های عملی در تبدیل این ارزش‌ها به سیاست‌های اجرایی و راهبردهای عملیاتی در عرصه داخلی و بین‌المللی است.

ابوالحسن شیرازی (۱۳۹۶) در مقاله «دیپلماسی فرهنگی و نقش انجمن‌های دوستی در روابط بین‌الملل» به بررسی جایگاه و کارکرد نهادهای غیردولتی، به‌ویژه انجمن‌های دوستی، در گسترش تعاملات فرهنگی میان کشورها می‌پردازد. او نشان می‌دهد که این تشکلات با اتکا به ظرفیت‌های مردمی و فرهنگی، می‌توانند در تقویت روابط میان ملت‌ها نقشی مکمل و گاه حتی مؤثرتر از سازوکارهای رسمی ایفا کنند. به اعتقاد شیرازی، تحولات چند دهه اخیر در نظام بین‌الملل بیانگر افزایش نقش بازیگران غیردولتی در عرصه فرهنگی است؛ به‌گونه‌ای که انجمن‌های فرهنگی، هنری و مردم‌نهاد به تدریج سهم بیشتری در شکل‌دهی به مناسبات بین‌المللی یافته‌اند، در حالی که نقش دولت‌ها در برخی حوزه‌های فرهنگی با نوعی بازتعریف یا کاهش نسبی مواجه شده است. از این منظر، دیپلماسی فرهنگی دیگر صرفاً در انحصار دولت‌ها نیست، بلکه در چارچوب شبکه‌ای گسترده از کنشگران مدنی و فرهنگی معنا پیدا می‌کند.

مبانی نظری

۱- قدرت نرم

در حوزه مطالعات روابط بین‌الملل، مفهوم «قدرت نرم» به ظرفیت یک واحد سیاسی، از جمله دولت، برای تأثیرگذاری بر کنش‌ها و اولویت‌های سایر کنشگران از طریق سازوکارهای غیرمستقیم اشاره دارد. این سازوکارها عمدتاً دارای ماهیتی فرهنگی و ایدئولوژیک هستند. این مفهوم در مقابل «قدرت سخت» قرار می‌گیرد؛ قدرتی که در چارچوب نظری واقع‌گرایی، به عنوان معیار اصلی ارزیابی توان ملی در نظر گرفته می‌شود و از طریق شاخص‌های کمی نظیر جمعیت، توان نظامی و تولید ناخالص داخلی سنجیده می‌گردد (آدمی و ذوالفقاری، ۱۳۹۰: ۲۲). جوزف نای، در تبیین این مفهوم، بر مولفه «اقتناع و متقاعدسازی» تأکید می‌ورزد. از منظر وی، قدرت نرم زمانی محقق می‌شود که یک دولت بتواند اهداف و منافع خود را به نحوی تعریف و پیگیری نماید که با ارزش‌ها و انتظارات جامعه هدف هم‌راستا باشد. این هم‌سویی از طریق ایجاد جذابیت فرهنگی، شکل‌دهی به یک تصویر مثبت و تأثیرگذاری بر دستور کارهای منطقه‌ای و جهانی ایجاد می‌گردد (نای، ۱۹۹۰: ۱۶۶).

۱-۱- قدرت نرم و دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی فرهنگی یکی از ابعاد مهم دیپلماسی نوین و در دسته دیپلماسی عمومی قرار می‌گیرد که در تنظیم روابط بین ملت‌ها نقشی حیاتی دارد. این نوع دیپلماسی می‌تواند فرآیند طراحی و ایجاد فضایی دو طرفه را تعریف کرد که یک‌سویه امکان معرفی دقیق تصویر و ارزش‌های یک ملت را فراهم می‌کند و یک‌سویه، زمینه درک صحیح فرهنگ و نظام ارزشی سایر ملت‌ها را آماده می‌سازد (مالون، ۱۹۸۸: ۱۲).

میلتون کامینگز نیز دیپلماسی فرهنگی را تعریفی از مبادله ایده‌ها، اطلاعات، هنر، شیوه‌های زندگی، ارزش‌ها، سنت‌ها و باورها بین کشورها می‌داند؛ مبادله‌ای که با هدف دستیابی به درک مشترک و افزایش تفاهم متقابل انجام می‌شود (کامینگز، ۲۰۰۳: ۱). در این برنامه کلی، دیپلماسی فرهنگی تلاش هدفمند برای شناخت، اقناع، جلب مشارکت و تأثیرگذاری بر سایر ملت‌ها در راستای تأمین منافع ملی است. این رویکرد به دولت‌ها اجازه می‌دهد از امکانات فرهنگی برای ارتباط مستقیم با افکار عمومی و حتی نخبگان و رهبران سیاسی سایر کشورها استفاده کنند؛ که می‌تواند بر جهت‌گیری سیاست خارجی دولت‌های مبدا نیز تأثیر بگذارد (کوهکن، رحیمی‌نژاد، غلامی، ۱۳۹۷: ۴۳). در ادبیات روابط بین‌الملل، دیپلماسی به‌طور کلی هنر مدیریت روابط دولت‌ها با جهان خارج شناخته شده است. هارولد نیکلسون دیپلماسی را هدایت روابط بین‌المللی از طریق مذاکره تعریف می‌کند؛ روابطی که حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی را دربرمی‌گیرد. در این چارچوب، سیاست خارجی در راستای تأمین منافع ملی طراحی می‌شود و ابزارها و ساختارهای خاص خود را دارد. در کنار این حوزه‌ها، دیپلماسی فرهنگی به‌عنوان یکی از ارکان مکمل سیاست خارجی مطرح شده و حتی از آن به‌عنوان «رکن چهارم» سیاست خارجی یاد می‌شود؛ رکنی که می‌تواند بر سطوح تصمیم‌گیری در سایر حوزه‌ها نیز تأثیرگذار باشد (کامینگز، ۲۰۰۳: ۲۲-۱۳).

دیپلماسی فرهنگی فرصت تعامل مستقیم با افکار عمومی، نهادها و سازمان‌های کشورهای دیگر را فراهم می‌کند. در این فرایند، ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی یک ملت به جهان عرضه می‌شود و زمینه انتقال و تبادل مفاهیم فرهنگی در سطوح مختلف فراهم می‌گردد. از این رو، دیپلماسی فرهنگی به ابزاری برای تقویت نفوذ و افزایش قدرت تبدیل می‌شود. در سطح تمدنی نیز، این نوع دیپلماسی به مدیریت تصویری که یک ملت از خود ارائه می‌دهد مربوط است؛ تصویری که از طریق سازوکارهای فرهنگی منتقل می‌شود و می‌تواند در سیاست خارجی به کار گرفته شود.

به‌طور کلی دولت‌ها از طریق دیپلماسی فرهنگی سه هدف اصلی را دنبال می‌کنند:

- تقویت وجهه و اعتبار بین‌المللی و اثرگذاری بر نگرش و رفتار سایر ملت‌ها؛

- ایجاد و توسعه نهادهای علمی و فرهنگی برای شکل‌دهی روابط پایدار و عمیق‌تر میان جوامع؛

- افزایش تفاهم متقابل و کاهش سوءتفاهم‌ها و تعارض‌های فرهنگی در روابط خارجی (دهشیری، ۱۳۹۳: ۳۰).

با توجه به تعاریف فوق، دیپلماسی فرهنگی را می‌توان جلوه‌ای عینی از کارکرد قدرت نرم دانست؛ ابزاری که به دولت‌ها امکان می‌دهد بدون توسل به زور، در فرهنگ و جامعه دیگر کشورها نفوذ کنند. اقداماتی مانند آموزش زبان، گسترش همکاری‌های دانشگاهی، تبادل هنری و فرهنگی و فعالیت‌های علمی نمونه‌هایی از این رویکرد به شمار می‌روند. این شیوه در نقطه مقابل استفاده از نیروی نظامی یا ابزارهای قهرآمیز - که در چارچوب قدرت سخت تعریف می‌شوند - قرار دارد.

موفق بودن در کاربرد دیپلماسی فرهنگی می‌تواند منجر به افزایش محبوبیت دولت در افکار عمومی کشور مقصد، افزایش اعتبار بین‌المللی، و حتی امنیت ملی شود (نای، ۲۰۰۳: ۱۵). در جهان مدرن، دیپلماسی فرهنگی به یکی از ابزارهای مهم قدرت‌نمایی تبدیل شده و در افزایش نفوذ منطقه‌ای، کاهش تهدیدهای امنیتی، و گسترش شبکه‌های همکاری مؤثر است. همچنین، تعامل با سازمان‌های مردم‌نهاد، شبکه‌های اجتماعی، و بازیگران جامعه مدنی در کشورهای هدف بخشی از این راهبرد است که می‌تواند ظرفیت‌های قدرت نرم فرهنگی را تقویت کند و زمینه تأثیرگذاری هوشمندانه‌تر در عرصه روابط بین‌الملل را فراهم آورد.

۱-۲- ظرفیت قدرت نرم زبان فارسی

زبان را می‌توان از پیچیده‌ترین دستاوردهای بشر برشمرد؛ پدیده‌ای که هم در شکل‌گیری فرهنگ نقش اساسی دارد و هم بستر تحقق آن چیزی است که امروز «دیپلماسی فرهنگی» نامیده می‌شود. در چارچوب دیپلماسی فرهنگی ایران، این نقش بر عهده زبان فارسی است. از همین رو، فارسی را می‌توان یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌های قدرت نرم ایران به شمار آورد؛ ظرفیتی که می‌تواند جایگاهی ویژه در تعاملات فرهنگی و بین‌المللی برای کشور فراهم سازد (حاجیان، ۱۳۹۴: ۹). این توانمندی در ابعاد گوناگون تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی قابل مشاهده است.

زبان نهادی اجتماعی و ابزار انتقال اندیشه، باور و ارزش‌های یک جامعه است. از منظر فرهنگی، زبان یکی از بنیادی‌ترین مؤلفه‌های هویت ملی و از شاخص‌های تمایز یک ملت از دیگر ملت‌ها به شمار می‌رود (حسینی، ۱۳۹۳: ۱۷). زبان فارسی، که از آن به‌عنوان دومین زبان جهان اسلام یاد می‌شود، قرن‌ها حامل فرهنگ، دانش و معارف ایرانیان بوده و نقش مهمی در پیوند میان سنت ایرانی و آموزه‌های اسلامی، به‌ویژه در بستر تشیع، ایفا کرده است. این زبان که در خراسان بالید و در قالب فارسی دری به شکوفایی رسید، نه‌تنها ادبیات فارسی را غنا بخشید، بلکه در برابر فشار زبان‌های بیگانه نیز پایداری کرد و در میان گویش‌ها و تنوع قومی ایران، به عاملی برای انسجام فرهنگی بدل شد.

بدون زبان مشترک، انتقال فرهنگ و برقراری ارتباط میان نسل‌ها و ملت‌ها، ممکن نخواهد بود. زبان نه تنها انتقال‌دهنده فرهنگ است، بلکه سازنده آن نیز هست. علاوه بر این، یکی از بهترین و مؤثرترین ابزارهای ارتباط میان فرهنگ‌ها به حساب می‌آید. در این رابطه، دیپلماسی عمومی که بر ارتباط مستقیم با افکار عمومی ملت‌ها استوار است، می‌تواند از ظرفیت زبان فارسی استفاده کند. فارسی، به‌عنوان یک سرمایه فرهنگی، فرصت‌های گسترده‌ای را برای جمهوری اسلامی ایران در عرصه دیپلماسی عمومی و ارتباطات بین‌فرهنگی فراهم می‌سازد (درخشه و غفاری، ۱۳۹۰: ۲۰).

زبان فارسی پس از ورود اسلام، به‌تدریج به مهم‌ترین عامل در تکوین و بازسازی فرهنگ ایرانی بدل شد. این روند در دوره صفویه ابعاد تازه‌ای یافت. با استقرار حکومت صفوی و رسمیت یافتن مذهب تشیع، پروژه‌ای سیاسی- فرهنگی برای تثبیت وحدت سرزمینی ایران شکل گرفت. در این چارچوب، مذهب شیعه و زبان فارسی به دو ستون اصلی انسجام اجتماعی و هویتی جامعه ایرانی تبدیل شدند.

نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی / اکبری و شوبیری

۱-۳- اثر زبان فارسی در دیپلماسی فرهنگی

در دوره اسلامی، فرهنگ و ادب ایرانی دگرگونی عمیقی را تجربه کرد. هرچند در سه قرن نخست پس از ورود اسلام، زبان و فرهنگ عربی نفوذ گسترده‌ای یافت، اما زبان فارسی هرگز به‌طور کامل از صحنه حذف نشد و جایگاه خود را به‌عنوان حامل هویت ایرانی حفظ کرد. حتی در ساختار اداری خلافت نیز، به دلیل تجربه و مهارت ایرانیان در امور دیوانی، بسیاری از کارگزاران ایرانی به خدمت گرفته شدند و بخشی از مکاتبات و سازوکارهای اداری با تکیه بر سنت‌های ایرانی انجام می‌شد. این استمرار، به تداوم فرهنگ و هویت ملی ایرانیان یاری رساند.

در ادامه، فرهنگ و هنر ایرانی در سراسر قلمرو جهان اسلام گسترش یافت؛ از آسیای شرقی تا شمال آفریقا و حتی بخش‌هایی از اروپا. در چنین فضایی، زبان فارسی به تدریج به یکی از زبان‌های مهم علم، ادب و فرهنگ تبدیل شد و در گستره‌ای وسیع، از شبه‌قاره هند تا آناتولی و از ماوراءالنهر تا سواحل مدیترانه، نقش زبان مشترک نخبگان فرهنگی را ایفا کرد (میردهقان و طاهرلو، ۱۳۹۰: ۱۱۶). این جایگاه فراملی، فارسی را به ابزاری مؤثر برای تعاملات فرهنگی میان جوامع مختلف بدل ساخت.

گستره نفوذ فرهنگی زبان فارسی سبب شد که در دوره‌های بعد، مراکز علمی و مطالعاتی متعددی در جهان به پژوهش درباره زبان و فرهنگ ایرانی روی آورند. توجه خاورشناسان و ایران‌شناسان به ادبیات، تاریخ و اندیشه ایرانی، خود نشان‌دهنده ظرفیت بالای این زبان در ایجاد پیوندهای بین‌فرهنگی است. از این منظر، فارسی نه تنها یک میراث ادبی، بلکه ابزاری فعال در دیپلماسی فرهنگی به شمار می‌آید؛ زبانی که از رهگذر آن، ایران توانسته است در طول تاریخ با حوزه‌های تمدنی مختلف وارد گفت‌وگو شود و بر آن‌ها اثر بگذارد.

۱-۳-۱- تأثیر زبان فارسی در حوزه اروپایی

از دوره کلاسیک تا رمانتیسم در قرن نوزدهم، فرهنگ و ادبیات ایران حضور چشمگیری در فضای فکری و ادبی اروپا، به‌ویژه فرانسه، داشته است. در این راستا، ادبیات تطبیقی نقش مهمی در پیوند سنت‌های ادبی شرق و غرب داشته و زمینه‌های شناخت متقابل فرهنگ‌ها را فراهم آورده است. آثار و مفاهیم ادبی ایران، از طریق ترجمه و اقتباس، وارد جریان‌های فکری اروپا شدند و بر نویسندگان و اندیشمندان آن تأثیر گذاشتند.

ایران با میراث ادبی غنی خود، از طریق متون باستانی و روایت‌های کهن تا شاهکارهای شاعران بزرگ، همیشه مورد توجه متفکران اروپایی بوده است. بسیاری از نویسندگان و هنرمندان برجسته اروپا از ادبیات فارسی الهام گرفته‌اند (فولادی، ۱۳۹۸: ۵۲-۵۰). این تعامل فرهنگی، صرفاً انتقال ادبیات نبود، بلکه جلوه‌ای از دیپلماسی فرهنگی زبان فارسی محسوب می‌شود؛ دیپلماسی‌ای که از طریق شعر، روایت و تخیل هنری توانست تصویری ماندگار از ایران و شهرهایی چون اصفهان در ذهن و زبان اروپاییان بر جای گذارد و به شکل‌گیری نوعی گفت‌وگوی تمدنی میان ایران و اروپا یاری رساند.

در چارچوب نظریه قدرت نرم، جوزف نای مفهوم قدرت را فراتر از اجبار و فشار تعریف می‌کند و آن را در توانایی جذب، اقناع و شکل‌دهی به ترجیحات دیگران می‌بیند (نای، ۲۰۰۴: ۱۱-۵). از سوی دیگر، اگر با الهام از دیدگاه پیر بوردیو، زبان را نوعی «سرمایه نمادین» بدانیم که در عرصه‌های اجتماعی تولید، توزیع و بازتولید می‌شود و می‌تواند منشأ منزلت و نفوذ باشد (بوردیو، ۱۹۹۱: ۴۵-۳۷). آنگاه زبان فارسی را می‌توان یکی از مهم‌ترین منابع شکل‌دهنده قدرت نرم ایران، به‌ویژه در گستره جهان اسلام، تلقی کرد. این زبان نه تنها ابزار ارتباط، بلکه حامل اعتبار فرهنگی و تاریخی‌ای است که ظرفیت جذب و اثرگذاری فراملی را فراهم می‌سازد.

۲- رویکردهای ایران‌شناسی فرانسوی

ایران‌شناسی فرانسوی در قرن بیستم، با رویکردی عمیق و روشمند به جنبه‌های زبانی، فلسفی و ادبی سنت ایرانی، نقشی اساسی در شناسایی و صورت‌بندی این سرمایه فرهنگی ایفا کرد.

۱-۲- رویکرد زبان‌شناختی لازار

ژیلبر لازار (۱۹۲۰-۲۰۱۸)، زبان‌شناس، ایران‌شناس و مترجم برجسته فرانسوی، در پژوهش‌های خود نقش بنیادین فارسی دری را در تداوم سنت زبانی ایران برجسته می‌کند. لازار یکی از مهم‌ترین عوامل کامیابی فارسی را تداوم ساختاری آن می‌داند. از دیدگاه او، زبان فارسی با وجود تأثیرپذیری گسترده از واژگان عربی پس از ورود اسلام، بنیان‌های نحوی و ساختاری خود را حفظ کرد و همین امر سبب شد هویت زبانی مستقل خویش را از دست ندهد. لازار تأکید می‌کند که این پایداری ساختاری، امکان گسترش ظرفیت‌های بیانی زبان را فراهم ساخت؛ به گونه‌ای که فارسی توانست به ابزاری توانمند برای انتقال مفاهیم پیچیده فلسفی، کلامی و عرفانی تبدیل شود (لازار، ۱۹۶۳: ۴۵).

لازار این وضعیت را نوعی هم‌زیستی زبانی می‌داند که در آن، فارسی توانست با تکیه بر بنیان‌های دستوری خود، سرمایه واژگانی عربی را در خدمت گسترش کارکردهای بیانی قرار دهد (لازار، ۱۹۷۵: ۷۴). چنین «دوزبانگی ساختاری» زمینه را برای تبدیل ایران به یکی از کانون‌های فرهنگی جهان اسلام فراهم کرد.

در کتاب شکل‌گیری زبان فارسی، لازار با نگاهی تاریخی-تحلیلی نشان می‌دهد که فارسی تنها یک زبان ملی محدود به جغرافیای ایران امروز نبوده، بلکه در گستره وسیعی از جهان اسلام به عنوان عامل پیونددهنده فرهنگی عمل کرده است. او استدلال می‌کند که این زبان در قلمروهای فراتر از مرزهای سیاسی ایران، نقش مهمی در انتقال دانش، ادبیات و اندیشه ایفا کرده و به نوعی زبان مشترک فرهنگی در بخش‌هایی از تمدن اسلامی بدل شده است (لازار، ۱۹۶۳: ۱۱۲). به باور وی، فارسی در فرآیند تاریخی توانست هویت ایرانی را در چارچوب امت اسلامی بازتعریف کند و از این رهگذر، به یک نیروی فرهنگی اثرگذار و ماندگار تبدیل شود.

۱-۱-۲- گستره نفوذ زبان فارسی

از منظر لازار، فارسی زبان ادب و ظرافت فرهنگی در تمدن اسلامی بود؛ زبانی که از قرن چهارم هجری به بعد، در میان نخبگان علمی و ادبی جایگاهی ممتاز یافت. او نشان می‌دهد که این زبان، بدون وابستگی به مرزهای قومی یا نژادی، به ابزار تفاهم فرهنگی میان گروه‌های مختلف بدل شد (لازار، ۱۹۹۵: ۱۰۱). فارسی در این دوره به زبانی تبدیل شد که نه تنها آثار ادبی، بلکه متون تاریخی، عرفانی و حتی علمی به آن نگاشته می‌شد. این کارکرد فراملی، جایگاهی نهادی برای فارسی ایجاد کرد؛ به گونه‌ای که می‌توان آن را مصداق «قدرت نهادی زبان» دانست، یعنی زبانی که چارچوب‌های تعامل فرهنگی و قواعد بازی نمادین را تعیین می‌کند.

۲-۱-۲- زبان به مثابه مرز فرهنگی

لازار تصریح می‌کند که فارسی تنها زبانی در قلمرو اسلامی بود که توانست در کنار عربی، نوعی هویت فرهنگی موازی ایجاد کند؛ هویتی که نه در تقابل کامل، بلکه در تعامل با سنت عربی شکل گرفت (لازار، ۱۹۹۵: ۹۷). این ایستادگی در برابر هژمونی مطلق

نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی / اکبری و شوبیری

عربی، جلوه‌ای از مقاومت فرهنگی بود که به ایران امکان داد سهمی مستقل در تمدن اسلامی ایفا کند. از این منظر، شکل‌گیری کوبینه فارسی را می‌توان نخستین تجلی قدرت نرم ایران دانست؛ زیرا این زبان بدون اتکا به قدرت نظامی، توانست مرجعیت فرهنگی بیافریند. در برخی سنت‌های زبان‌شناسی قرن نوزدهم، فارسی زبانی «تحلیل‌رفته» توصیف می‌شد؛ اما لازار با تحلیل تاریخی نشان داد که این برداشت نادرست است و فارسی دارای نظامی پیچیده و تحول‌یافته است (لازار، ۱۹۸۲: ۱۷۸-۱۷۷). این بازتعریف علمی، به ارتقای جایگاه فارسی در مطالعات هندواروپایی کمک کرد.

۲-۲- هانری کربن و بُعد معنوی زبان

هانری کربن (۱۹۷۸-۱۹۰۳)، فیلسوف و ایران‌شناس فرانسوی، گرچه بیش از هر چیز با مطالعات فلسفی و عرفانی خود شناخته می‌شود، اما در آثارش به جایگاه ویژه زبان فارسی نیز توجه داشته است. از منظر کربن، فارسی صرفاً یک ابزار ارتباطی نیست. او بر این باور است که ساختار و بار معنایی فارسی، بستری مناسب برای بیان مفاهیم عرفانی و شیعی فراهم کرده است؛ مفاهیمی که انتقال دقیق آن‌ها در برخی زبان‌های دیگر با دشواری همراه بوده است (کربن، ۱۹۷۱: ۷۸).

۲-۲-۱- فارسی به مثابه زبان اشراق و جغرافیای معنوی

هانری کربن در مجموعه چهارجلدی اسلام ایرانی، رویکردی فلسفی و پدیدارشناسانه به زبان فارسی ارائه می‌دهد. از نگاه او، زبان فارسی صرفاً ابزار انتقال معنا نیست، بلکه حامل تجربه‌ای معنوی است که بدون آن، بخش مهمی از سنت فکری ایران اسلامی قابل درک نخواهد بود (کربن، ۱۹۷۱: ۱۲). کربن معتقد است که فارسی بستری برای تجلی حکمت اشراقی و تخیل خلاق فراهم کرده و در نتیجه، نقشی تعیین‌کننده در صورت‌بندی «اسلام ایرانی» ایفا کرده است. او زبان فارسی را حامل نوعی تجربه معنوی می‌داند که در سنت فکری ایران اسلامی تکوین یافته است. به اعتقاد او، پیوند میان زبان و جهان‌بینی در سنت ایرانی- اسلامی به گونه‌ای است که نمی‌توان مفاهیم بنیادینی همچون ولایت، نور، و سیر باطنی را بدون درک زمینه زبانی آن‌ها به درستی فهم کرد (کربن، ۱۹۷۱: ۹۵). از این رو، در نگاه کربن، فارسی نه تنها ابزار بیان اندیشه، بلکه بخشی از خود تجربه معنوی به شمار می‌آید و همین ویژگی، آن را به یکی از مؤلفه‌های مهم قدرت نرم ایران در میان نخبگان فکری و دینی جهان اسلام تبدیل کرده است.

۲-۲-۲- قدرت نرم معنوی

بر اساس نظریه نای، جذابیت ارزش‌ها یکی از منابع اصلی قدرت نرم است (نای، ۲۰۰۴: ۱۱-۱۵). کربن با برجسته‌سازی سنت عرفانی فارسی، نشان داد که این زبان حامل نوعی جهان‌بینی معنوی است که حتی برای متفکران غربی نیز جذاب بوده است. گفتنی است او میان کارکردهای زبان عربی و فارسی تمایز قائل می‌شود. به باور او، اگر عربی زبان وحی و بیان شریعت است، فارسی زبان تأویل، باطن‌گرایی و عرفان است (کربن، ۱۹۷۱: ۴۵). این تقسیم کار زبانی، نوعی تکمیل‌کنندگی در سنت اسلامی ایجاد کرده است. فارسی به واسطه ظرفیت‌های استعاره و شاعرانه خود، امکان بیان تجربه‌های درونی و شهودی را فراهم آورد؛ تجربه‌هایی که در آثار عطار، مولانا و حافظ تجلی یافته‌اند (کربن، ۱۹۷۱: ۶۳). در این چارچوب، نفوذ فرهنگی ایران در مناطق مختلف، بیش از آنکه سیاسی باشد، معنوی و ادبی بوده است.

در واقع، از نظر او فارسی توانست سنت‌های پیشااسلامی ایران را با آموزه‌های شیعی درهم آمیزد و نوعی روایت معنوی متمایز از اسلام ارائه دهد. این روایت، نه در تقابل با شریعت، بلکه در تکمیل آن شکل گرفت و بُعد باطنی دین را برجسته ساخت. در نتیجه، قدرت نرم ایران را می‌توان در همین ظرفیت زبان فارسی برای تولید و انتقال تجربه‌ای زیباشناختی و معنوی جست‌وجو کرد؛ تجربه‌ای که برای بسیاری از جوامع اسلامی جذابیت داشته و دارد. چنین تحلیلی نشان می‌دهد که از دیدگاه کربن، زبان فارسی نه تنها ابزار بیان اندیشه، بلکه بخشی از خود هویت تاریخی و معنوی ایران است (کربن، ۱۹۷۸: ۱۰۴).

۲-۲-۳- دیپلماسی عرفانی

اگر لازار بر جنبه ساختاری و کارکردی زبان فارسی تأکید داشت، هانری کربن نگاه خود را به لایه‌های هستی‌شناختی آن معطوف کرد. کربن در آثار خود، به‌ویژه در اسلام ایرانی، فارسی را حامل حکمت نوری می‌داند؛ حکمتی که به باور او در کمتر زبان اسلامی دیگری با چنین غنا و تداومی ظهور یافته است. از نگاه او، زبان فارسی نه تنها ابزار بیان اندیشه، بلکه بستر تحقق نوعی جهان‌بینی اشراقی است. کربن فارسی را به نوعی زبان تأویل می‌داند؛ زبانی که به دلیل ظرفیت استعاره و نمادین خود، امکان فهم باطنی از دین را فراهم می‌کند. به اعتقاد او، نفوذ معنوی ایران در میان متفکران و صوفیان جهان اسلام، مرهون همین توانایی زبانی در گشودن افق‌های تفسیری تازه است (کربن، ۱۹۷۸: ۹۲).

پژوهش‌های لازار و کربن به‌روشنی نشان می‌دهد که زبان فارسی در تاریخ ایران صرفاً کارکردی ارتباطی نداشته، بلکه به‌مثابه یکی از منابع اصلی مشروعیت فرهنگی و تمدنی در جهان اسلام عمل کرده است. لازار در آثار متأخر خود تصریح می‌کند که گسترش فارسی دری و تثبیت آن در گستره‌ای فراتر از مرزهای سیاسی ایران، به شکل‌گیری نوعی «فضای زبانی مشترک» انجامید؛ فضایی که امکان تعامل نخبگان علمی، ادبی و دیوانی را در مناطق مختلف فراهم ساخت. به اعتقاد او، همین اشتراک زبانی بود که شبکه‌ای از ارتباطات فرهنگی را پدید آورد و به ایران جایگاهی محوری در تولید و انتقال دانش و ادب بخشید. در این چارچوب، فارسی نه تنها وسیله بیان، بلکه بستر نهادی شکل‌گیری اقتدار نمادین شد؛ اقتداری که بنیان قدرت نرم را شکل می‌دهد. در تکمیل این تحلیل، کربن با رویکردی فلسفی نشان می‌دهد که زبان فارسی تنها یک ساختار ارتباطی نیست، بلکه حامل نوعی جهان‌بینی متعالی است که در سنت عرفانی و شیعی ایران تکوین یافته است. او معتقد است فارسی توانسته است مفاهیمی همچون تأویل، ولایت و سیر معنوی را در قالبی زیباشناختی و شاعرانه عرضه کند؛ قالبی که نه تنها در سطح اندیشه فیلسوفان، بلکه در تجربه معنوی توده‌های مردم نیز اثرگذار بوده است. از نظر کربن، این ظرفیت معنوی و تخیلی، روبرنای فرهنگی همان قدرتی است که لازار از بنیان‌های زبانی آن سخن می‌گوید. بدین‌ترتیب، اگر لازار از «فضای مشترک زبانی» به‌عنوان زیرساخت مشروعیت فرهنگی یاد می‌کند، کربن نشان می‌دهد که این زیرساخت چگونه با ارائه یک افق معنوی و متعالی، در ساحت اندیشه و احساس تثبیت شده و نفوذی پایدار در جهان اسلام پدید آورده است.

۲-۳- رویکرد ادبی شارل هانری دو فوشه‌کور

شارل هانری دو فوشه‌کور (۱۹۲۵)، ایران‌شناس برجسته فرانسوی، در پژوهش‌های خود بر بُعد اخلاقی ادبیات فارسی تمرکز ویژه‌ای دارد. او با تحلیل متون کلاسیک فارسی، به‌ویژه آثار تعلیمی و حکمی، نشان می‌دهد که چگونه مفاهیم اخلاقی بازتاب‌یافته در این

نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی / اکبری و شوبیری

ادبیات، فراتر از چارچوب جغرافیایی ایران گسترش یافته و در بخش‌های مختلف جهان اسلام به الگوهای رفتاری و هنجاری تبدیل شده‌اند (فوشه‌کور، ۱۹۸۶: ۲۱۴). از دیدگاه او، ادبیات فارسی نه تنها حامل زیبایی‌شناسی ادبی، بلکه انتقال‌دهنده نظامی از ارزش‌های اخلاقی همچون عدالت، جوانمردی، میانه‌روی و تساهل بوده است. این ارزش‌ها در طول قرون، در میان نخبگان فرهنگی و دینی جهان اسلام نفوذ کرده و به نوعی مرجع معنوی و تربیتی بدل شده‌اند. در این چارچوب، می‌توان گفت که ادبیات فارسی توانسته است فرهنگ ایرانی را به صورت یک «الگوی مطلوب» برای دیگر جوامع عرضه کند؛ فرآیندی که دقیقاً با مفهوم قدرت نرم هم‌راستا است، یعنی توانایی تأثیرگذاری از رهگذر جاذبه فرهنگی و اخلاقی، نه از طریق اجبار یا سلطه سیاسی.

۲-۳-۱ - اخلاق به مثابه ابزار نفوذ

فوشه‌کور در مطالعات خود بر ادبیات فارسی، پیوند میان زبان و نظام اخلاقی را برجسته می‌کند. او در اثر خود درباره اخلاقیات در ادبیات فارسی، نشان می‌دهد که چگونه متونی چون گلستان سعدی و قابوس‌نامه نه تنها آثار ادبی، بلکه دستورالعمل‌هایی برای زیستن بوده‌اند (فوشه‌کور، ۱۹۸۶: ۲۱۳).

۲-۳-۲ - ادب به مثابه سیاست

به باور فوشه‌کور، ادبیات تعلیمی فارسی نوعی «هنر زندگی» را به جهان اسلام عرضه کرد؛ هنری که در آن اخلاق، سیاست و تربیت فردی درهم تنیده‌اند (فوشه‌کور، ۱۹۸۶: ۲۲۸). این انتقال ارزش‌ها، شکلی از نفوذ فرهنگی را رقم زد که بسیار پایدارتر از سلطه سیاسی بود.

از منظر او، فارسی به زبانی بدل شد که هنجارهای رفتاری را تعریف می‌کرد. بسیاری از حاکمان مسلمان در هند و آسیای صغیر برای کسب مشروعیت فرهنگی، به متون اخلاقی فارسی تکیه داشتند (فوشه‌کور، ۱۹۸۶: ۲۴۱). بدین ترتیب، زبان فارسی نقشی هنجارساز ایفا کرد و به منبع مشروعیت نمادین بدل شد.

فوشه‌کور نشان می‌دهد که مفاهیم اخلاقی در شعر فارسی ساختاری نظام‌مند دارند. او با تحلیل متون کلاسیک، نشان می‌دهد که مفاهیمی چون جوانمردی و وفاداری در بستر تاریخی ایران شکل گرفته‌اند. در مطالعه خود درباره حافظ، مفهوم رندی را الگویی اخلاقی - انتقادی می‌داند که در برابر ریاکاری اجتماعی شکل گرفته است (فوشه‌کور، ۱۹۹۰: ۷۷-۸۵). لویی‌سون نیز تأکید می‌کند که شعر حافظ حامل نوعی معنویت عاشقانه است که در سراسر جهان اسلام نفوذ یافته است (لویی‌سون، ۲۰۰۳: ۱۴-۲۰).

نرم

اگر ادبیات را عرصه بازتولید ارزش‌ها بدانیم، شعر فارسی ابزاری برای انتقال سرمایه اخلاقی بوده است. به تعبیر نای، فرهنگ زمانی قدرت نرم تولید می‌کند که برای دیگران جذاب باشد (نای، ۲۰۰۴: ۸). شعر فارسی چنین جذابیتی را فراهم کرده است.

نتیجه‌گیری

زبان فارسی طی قرون متمادی، شبکه‌ای از معنا، اخلاق و اندیشه را در جهان اسلام گسترش داده است. بررسی تطبیقی رویکردهای لازار، کربن و فوشه‌کور نشان می‌دهد که این زبان در سه سطح ساختاری، معنوی و ادبی عمل کرده و هر سطح به نحوی به تولید سرمایه نمادین ایران کمک کرده است.

اگر امروز از قدرت نرم ایران سخن می‌گوییم، نمی‌توان از نقش تاریخی زبان فارسی چشم پوشید؛ زبانی که نه با شمشیر، بلکه با شعر، حکمت و دانش، مرزهای فرهنگی را درنور دیده است.

برآیند این سه رویکرد نشان می‌دهد که زبان فارسی صرفاً ابزار بیان نبوده، بلکه سازوکاری چندلایه برای تولید اقتدار فرهنگی در جهان اسلام فراهم کرده است. بر این اساس، احیای نقش تمدنی ایران در قرن بیست و یکم مستلزم سرمایه‌گذاری بر «دیپلماسی زبانی» است؛ دیپلماسی‌ای که بر ابعاد ساختاری، معنوی و هنجاری فارسی تکیه دارد. چنان‌که ایران‌شناسان فرانسوی نشان داده‌اند، فارسی پلی معرفتی است که می‌تواند پیوند ایران با عمق راهبردی فرهنگی‌اش را بازتعریف و تقویت کند.

بازخوانی دیدگاه‌های ایران‌شناسان فرانسوی، نشان می‌دهد که زبان فارسی را نمی‌توان صرفاً یک یادگار تاریخی یا ابزار ارتباطی دانست. تحلیل‌های لازار آشکار می‌سازد که این زبان، به واسطه ساختار منسجم، ظرفیت‌های نحوی پایدار و غنای واژگانی، توانسته است در طول تاریخ جایگاهی فراتر از یک زبان ملی بیابد و به عنصری تأثیرگذار در شکل‌دهی به فرهنگ و اندیشه اسلامی بدل شود. این ویژگی‌ها سبب شده‌اند که فارسی نوعی «اعتبار معرفت‌شناختی» برای ایران در جهان اسلام ایجاد کند؛ اعتباری که بر پایه توانایی تولید و انتقال مفاهیم فلسفی، عرفانی و اخلاقی شکل گرفته است.

بر این اساس، نتیجه‌گیری راهبردی آن است که در قرن بیست و یکم، تقویت قدرت نرم ایران مستلزم بازتعریف جایگاه زبان فارسی است. این بازتعریف باید فراتر از رویکردی صرفاً سنت‌گرایانه باشد و فارسی را به‌عنوان زبانی پویا برای «گفت‌وگوی تمدنی» و نیز بستری برای «تولید اندیشه مدرن اسلامی» معرفی کند.

بررسی تطبیقی رویکردهای لازار، کربن و فوشه‌کور نشان می‌دهد که زبان فارسی در سه سطح ساختاری، معنوی و ادبی عمل کرده و هر یک به تولید سرمایه نمادین ایران در جهان اسلام کمک کرده است.

اگر قدرت نرم را توان جذب و اقناع بدانیم، زبان فارسی طی قرون متمادی چنین نقشی را ایفا کرده است؛ نقشی که ایران‌شناسی فرانسوی در تبیین و بازنمایی آن سهمی قابل توجه داشته است.

کتاب‌نامه

- ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله (۱۳۹۶). «دیپلماسی فرهنگی و نقش انجمن‌های دوستی در روابط بین‌الملل»، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال دهم، شماره ۳۸، ۶۳-۸۹.
- آدمی، علی؛ ذوالفقاری، مهدی، (۱۳۹۰). «اثرگذاری قدرت نرم در دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علمی-پژوهشی رهیافت‌های سیاسی، شماره ۲۹، ۴۴-۹.
- حاجیان، خدیجه (۱۳۹۴). «بررسی ظرفیت‌های زبان و ادبیات فارسی در ترویج ارزش‌های انقلاب اسلامی در تاجیکستان و افغانستان»، مجله مطالعات فرهنگ - ارتباطات، سال پانزدهم، شماره ۲۸، ۷۳-۸۷.

نقش زبان فارسی به مثابه ابزار قدرت نرم ایران در جهان اسلام: واکاوی تطبیقی رویکردهای زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی در ایران‌شناسی فرانسوی / اکبری و شوبیری

- حاجیان، خدیجه (۱۳۹۴). دیپلماسی فرهنگی ایران: مطالعه موردی افغانستان و تاجیکستان، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- حسینی، زهرا سادات (۱۳۹۳). «نقش زبان در تغییر سبک زندگی»، روزنامه ایران، ۳۰ فروردین، شماره ۵۵۴۳.
- حیدری، منصور؛ قرنی، سید حمیدجواد (۱۳۹۵). «مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در سند مؤلفه‌های هویت ایرانیان»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات قدرت نرم، سال ششم، شماره پانزدهم، ۴۴-۶۶.
- درخشه، جلال؛ غفاری، مصطفی (۱۳۹۰). «دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام: فرصت‌ها، امکانات، اولویت‌ها و دستاوردها»، فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، سال دوازدهم، شماره ۱، ۴۵-۶۵.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، تهران: نشر علمی و فرهنگی کیهان.
- فولادی، محمد (۱۳۹۸). «تأثیر زبان و عناصر زبانی در تبادل فرهنگی ملل»، دوفصلنامه علمی زبان و فرهنگ ملل، سال دوم، شماره ۴، ۴۳-۶۳.
- کوهکن، علیرضا؛ رحیمی‌نژاد، محمدعلی؛ غلامی، سعید (۱۳۹۷). «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در افغانستان»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی انقلاب اسلامی، سال اول، شماره ۲، ۳۹-۵۹.
- میردهقان، مهین ناز؛ طاهرلو، فرنوش (۱۳۹۰). «تأثیر فرهنگ ایرانی در آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان»، ادبیات پارسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال اول، شماره دوم، ۱۵-۳۱.
- نای، جوزف اس؛ حیدری، محمد؛ آرش، فرزاد (۱۳۹۸). آینده قدرت، تهران: نشر فرزاد روز، چاپ دوم.
- نای، جوزف اس؛ روحانی، سید محسن؛ ذوالفقاری، مهدی (۱۳۸۷). قدرت نرم، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- نای، جوزف اس؛ میرترابی، سعید (۱۳۸۷). قدرت در عصر اطلاعات از واقع‌گرایی تا جهانی‌شدن، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Aqrash, N. A., & Khayoun, A. H. (2023). "The pillars of soft power", *Russian Law Journal*. Vol 11, No 12: 206–213.
- Baniya, D. B. (2021). "Soft power in the contemporary world: Recommendations to the small states' security", *Unity Journal*. Vol II (February): 54–69.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Harvard University Press.
- Corbin, H. (1964). *Mundus imaginalis, or the imaginary and the imaginal*. *Speculum*, 39(1), 1–19.
- Corbin, H. (1971–1973). *En Islam iranien : Aspects spirituels et philosophiques* (Vols. 1–4). Gallimard.
- Corbin, H. (1978). *The Man of Light in Iranian Sufism*. Boulder: Shambhala Publications.
- Cummings, Milton C. (2003). *Cultural Diplomacy and the US Government: A Survey*. Washington DC: Center for Arts and Culture.
- Fouchécour, C. H. (1986). *Moralia: Les notions morales dans la littérature persane du 3e/9e au 7e/13e siècle*. Editions Recherche sur les civilisations.
- Fouchécour, C.-H. de. (1990). *Hâfez et la tradition lyrique persane*.
- Lazard, G. (1963). *La langue des plus anciens monuments de la prose persane*. Librairie C. Klincksieck.
- Lazard, G. (1975). The Rise of the New Persian Language. In *The Cambridge History of Iran* (Vol. 4, pp. 595–632). Cambridge University Press.
- Lazard, G. (1982). Ergative constructions in Persian. In R. M. W. Dixon (Ed.), *Studies in ergativity* (pp. 177–207). Australian National University Press.
- Lazard, G. (1992). *A grammar of contemporary Persian*. Mazda Publishers.
- Lazard, G. (1995). *La formation de la langue persane*. Louvain: Peeters.
- Lewisohn, L. (2003). *Hafiz and the religion of love in classical Persian poetry*. RoutledgeCurzon.
- Malone, Gifford D. (1988). *Political Advocacy and Cultural Communication: Organizing the Nation's Public Diplomacy*. University Press of America.
- Nye, J. S. (2021). Soft Power: The Evolution of a Concept. *Journal of Political Power*, 14(1), 196–208.
- Nye, J. S., Jr. (2004). Soft power: The means to success in world politics. *PublicAffairs*.
- Nye, J.S. (1990). The Changing Nature of World Power. *Political Science Quarterly*. 105(2), 177–192.
- Nye, J.S. (1991). *The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye, Joseph (1990). Soft Power, *Foreign Policy*, 80 (20), 153–171.
- Potter, Evan H. (2002). Special Advisor (communications) to the Policy Planning Division of the DFAIT, "Canada and the New Public Diplomacy"; Discussion Paper in Diplomacy. Published by Spencer Mawby. University of Leicester, Netherlands Institute of International Relations.
- Richard, Y. (1989). *Entre l'Iran et l'Occident : Adaptation et métissage*. Editions de la Maison des sciences de l'homme.
- Richard, Y. (2007). *L'Iran : Naissance d'une république islamique*. Fayard.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Seymour, M. (2020). "The problem with soft power", *Foreign Policy Research Institute*: 1–5